

NEYTENDA SAMTÖKIN

Í TÍMANS RÁS

Við höldum áfram upprifjun á merkilegri sögu Neytendasamtakanna. Víkur nú sögunni að fyrstu baráttumálum samtakanna sem snerust um opnunartíma verslana og villandi markaðssetningu á þvottaefni. Þá segir frá sögulegum aðalfundi árið 1968 og valdabaráttu sem lék samtökin grátt.

Fyrsta stefnumál NSR: **Afgreiðslutímum sé breytt með tilliti til neytendanna**

Af hverju þetta mál var valið.

Stjórn Neytendasamt. Reykjavíkur hefur ákveðið að beita sér fyrir því, að afgreiðslutímum sölubúða og hliðstæðra stofnana, sem almenningur þarf að eiga mikil skipti við, verði breytt með tilliti til hagsmuna neytenda, — borgaranna almennt.

FYRSTU BARÁTTUMÁLIN

Helstu baráttumál Neytendasamtakanna fyrstu árin endurspegla að nokkru leyti það viðskiptaumhverfi hafta og einokunar sem hér var við lýði fram undir 1960. Í baráttunni fyrir rýmri afgreiðslutíma í Reykjavík þurftu þau að takast á við borgarstjórn. Sú barátta átti eftir að verða lengri en menn grunaði í fyrstu.

Annað erfitt stríð var háð vegna einokunar á framleiðslu, innflutningi, flokkun, pökkun og dreifingu á landbúnaðarafurðum. Skipti þar mestu áratuga viðureign samtakanna við Grænmetisverslun landbúnaðarins. Sú stofnun þverbraut margsinnis reglugerðir um flokkun kartafna. Í skjóli einokunar sendi hún ár eftir ár í verslanir kartöflur sem gátu vart talist skepnufóður. Neytendasamtökin kærðu Grænmetisverslunina fyrir þetta framferði. Einnig kærðu samtökin Osta- og smjöróluna fyrir að auðkenna allt smjör sem fyrirtækið sendi á almennan markað sem gæðasmjör þó hvergi kæmi fram hvaðan smjörin kæmi eða hvort og þá eftir hvaða forsendum það væri flokkað.

NEYTENDASAMTÖKIN VINNA MÁL FYRIR HÆSTARÉTTI

Neytendasamtökin stóðu fjórum sinnum í málaferlum fyrstu fimmtán árin. Þrisvar sóttu samtökin mál til dómstóla en í fyrsta tilfellinu var samtökunum stefnt. Það mál vakti langmesta athygli enda prófsteinn á það hvort samtök af þessum toga ættu framtíð fyrir sér í íslensku samfélagi. Mál þetta kom upp 1953, var nefnt Hvile-Vask málið og snerist um athugasemd samtakanna við auglýsingu á dönsku „undra“-þvottaefni. Innflytjandi þvottaefnisins hafði staðið fyrir auglýsingaherferð í útvarpinu og kynnt efnið með eftirfarandi tillögu: „Gerid þvottadaginn að hvíldardegi! Notið Hvile Vask.“ Þetta var fyrir daga sjálfvirkra þvottavéla og því von að fólk legði við eyru. Efnafraeðingar í stjórn Neytendasamtakanna efnagreindu þvottaefnið og komust að þeirri niðurstöðu að hér væri engin nýjung á ferðinni heldur þvottaefni sem innihélt óvenjumikið bleikiefni og sliti því þvottinum hraðar en ella. Neytendasamtökin sendu nú frá sér fréttatilkynningu þar sem greint var frá niðurstöðu rannsóknarinnar. Sala á þvottaefninu lagðist nánast af en innflytjandinn krafðist þess að samtökin drægu fréttatilkynninguna til baka. Því var ekki sinnt og var samtökunum þá stefnt. Neytendasamtökin töpuðu málinu fyrir sjó- og verslunardómi vorið 1957 en áfrýjuðu því til hæstaréttar, söfnuðu ítarlegri gögnum um þvottaefnið og unnu málið fyrir hæstarétti 1959. Þessi málaferli voru talsverð þolraun fyrir samtökin en auk þess mikilvægur prófsteinn á afstöðu dómstóla til neytendaverndar.

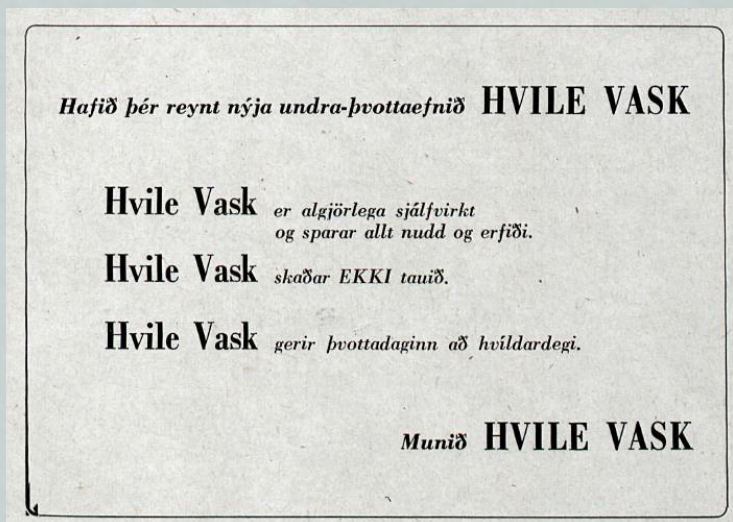
FÉLAGSMÖNNUM FJÖLGAR

Þrátt fyrir stóru málin snerist starfsemi samtakanna ekki síður um dagleg úrlausnarefni, s.s. lögfræðiaðstöðina sem leysti vanda margra sem töldu sig órétti beitta án þess að koma þyrfti til málaferla. Þannig minntu samtökin á sig og urðu þekktari með hverju árinu. Æ oftast bar Neytendasamtökin á góma ef menn töldu að sér vegið í viðskiptum. Vægi samtakanna jókst í vitund neytenda og félagsmönnum fjölgaði ár frá ári. Þeir voru orðnir um tvö þúsund árið 1956 og ríflega fjögur þúsund í ársbyrjun 1967.

Um það leyti fékk Sveinn til liðs við sig á skrifstofu samtakanna Halldór Stefáns-son, dugmikinn og samviskusaman mann. Þeir skipulögðu féлагаöflun á landsbyggð-inni sem fjölgaði félagsmönnum í um sjö þúsund einstaklinga.

Þegar kom fram á árið 1968 hafði Sveinn Ásgeirsson verið formaður og framkvæmdastjóri samtakanna frá stofnun, eða í fimmtán ár. Auk þess hafði hann verið ritstjóri Neytendablaðsins og upplýsinga-bæklinga þess. Lögfræðingur samtakanna frá því skrifstofa þeirra opnaði var Birgir, bróðir Sveins. En nú voru breytingar í aðsigi. Sveinn hafði lengst af haft ýmsa

málsmetandi menn með sér í stjórninni en bar sjálfur hita og þunga af starfinu án teljandi afskipta stjórnarinnar. Á starfs-árinu 1967–1968 hafði hins vegar borið nokkuð á því að stjórnarmenn vildu hafa meiri afskipti af málum samtakanna.

SÖGULEGUR AÐALFUNDUR

Sögulegasti aðalfundur Neytendasamtakanna var haldinn í Tjarnarbúð 29. júlí 1968. Á fundinn fjölmennti fólk, einkum sósíalistar og alþýðuflokksmenn sem áður höfðu ekki sýnt samtökunum sérstakan áhuga. Ýmislegt bendir til þess að Sveinn hafi sjálfur viljað róttækar breytingar á stjórn samtakanna og að starfsmaður hans, Halldór Stefánsson, hafi smalað á fundinn með vitneskju Sveins, þó svo að hann missti síðar stjórn á atburðarásinni. Við stjórnarkjör var kosin ný stjórn að því undanskildu að Sveinn náði kjöri og stjórnin kaus hann formann. Auk Sveins voru í stjórninni einn framsóknarmaður, einn alþýðuflokksmaður, þrír alþýðubandalagsmenn og einn utanflokkur.

„INNRÁSIN Í NEYTENDA-SAMTÖKIN“

Valdabarátta kom nú upp milli hinnar nýju stjórnar og fráfarandi stjórnar en Sveinn og Halldór urðu ósáttir við nýju stjórnina og lentu milli steins og sleggju. Rúmum mánuði eftir aðalfundinn vék stjórnin Sveini frá sem formanni og framkvæmdastjóra og samþykkti að láta fara fram opinbera rannsókn á fjárreiðum samtakanna. Sveinn svaraði þessari aðför með bæklingnum *Innrásin í Neytendasamtökin* þar sem hann hélt því fram að aðalfundurinn hafi verið ólöglegur. Sveinn hafði mætt á fundarstað til að tilkynna fundarmönnum þá ákvörðun stjórnarinnar að fundinum yrði frestað og auk þess hafi um þrjár fjórðu hlutar fundarmanna mætt ólöglega á fundarstað með fölsuð félagsskírteini. Heimildarmenn kannast ekki við að Sveinn hafi lýst nokkru yfir á aðalfundinum. Nokkur átök höfðu verið í stjórninni um þá ákvörðun að víkja Sveini frá. Að sögn Gísla Gunnarssonar vildi hann láta nægja að láta Svein hætta, alla vega tímabundið en sleppa lögreglukærum um fjárreiðurnar þar sem hann óttaðist að kæra gæti ríðið samtökunum að fullu. Mótrök Jóns Oddssonar, héraðsdómslögmanns, voru þau að ef þessi stjórn kærdi ekki, yrði fráfarandi stjórn hugsanlega að gera það og þá sæti nýja stjórnin í súpunni með Sveini. Þessar skýringar Jóns voru meginástæða þess að út í aðgerðina var farið. Sveinn klemmdist þannig á milli vilja tveggja stjórna samtakanna. Tillaga Jóns um lögreglurannsókn var samþykkt samhljóða en Gísli sat hjá við afgreiðsluna.

Stjórn Neytendasamtakanna, 1966-68, talið frá vinstri.: Birgir Ásgeirsson lögfræðingur, Lárus Guðmundsson, Þórir Einarsson LNS, Arinbjörn Kolbeinsson, Sveinn Ásgeirsson, Knátur Hallsson, Kristjana Steingrimsdóttir, og Magnús Þórðarson.

SVEINN ÁSGEIRSSON

Innrásin

í

Neytendasamtökin

STEINDÓRSPRENT H.F. 1968

Fyrir nær 16 árum gekkst ég fyrir stofnun Neytendasamtakanna. Það er vafasamt, hvort ég hefði gert það, ef ég hefði vitað, hversu langa og erfiða baráttu ég átti fyrir höndum á bestu starfsárum ævinnar. Og ekki auðveldaði það mitt eigið brauðstrit. Slík félagsstörf eru ekki til fjár.

FÉLAGSMÖNNUM FÆKKAR

Deilan um Neytendasamtökin 1968 minnir að hluta til á róttækni og pólitíska virkni ungra vinstri manna á þessum árum. Sveinn var sjálfstæðismaður en þó hógvær í skoðunum og alls enginn málsvári heildsala. Morgunblaðið dró því taum hans í miklum blaðaskrifum um málið ..og leit á Neytendasamtökin sem róttæklingahreiddur. Samtökin urðu fyrir umtalsverðum álitshnekki meðal almennings, einkum vegna kröfunnar um opinbera rannsókn á fjárreiðum þeirra og samtökin misstu í kjölfarið helming félaga sinna sem voru um 3500 á miðju ári 1969. Auk þess varð deilan án efa persónulegt áfall fyrir Svein. Á hinn bóginn má færa sterk rök að því, að öllum ólöstuðum, að samtökin þörfnuðust uppstokkunar, sérhæfðari stjórnunar fleiri einstaklinga og ólíkra sjónarmiða ef þau áttu að þróast yfir í öflug fjölda-samtök. Árið 1969 náðust sættir um ávirðingar á hendur Sveini í deilunni um fjárreiður samtakanna og var málið tekið úr höndum lögreglu. Þar réðu ferðinni lögmennirnir Birgir Ásgeirsson og Jón Oddsson. Í afmælisblaði Neytendasamtakanna 1983 er viðtal við Svein um fyrstu fimmtán ár samtakanna og þremur árum síðar var hann gerður að fyrsta heiðursfélaga Neytendasamtakanna.

NÝIR STJÓRNARHERRAR

Fyrsta árið eftir hallarbyltinguna var Neytendasamtökunum á margan hátt erfitt. Margir stjórnarmenn urðu fljótt óvirkir í starfi. Við formennsku tók Hjalti Þórðarson frá Selfossi og gegndi formennsku fram að næsta aðalfundi, Hjalti var framsóknarmaður eins og áður sagði. Hrafn Bragason var ráðinn í hlutastarf sem lögfræðingur samtakanna en framkvæmdastjóri var Kristján Þorgeirsson. Hann og Karl Steinar Guðnason voru alþýðuflokksmennirnir í stjórninni. Gegndi Kristján framkvæmdastjórastöðunni skamma hríð. Fulltrúar róttækra vinstri manna í nýju stjórninni voru Gísli Gunnarsson ritari, síðar sagnfræðiprófessor, Jón Oddsson lögmaður og Hafsteinn Einarsson, síðar lögfræðingur. Ólíkt því sem áður hafði ætíð tíðkast var nú enginn sjálfstæðismaður í stjórn samtakanna. Gísli Gunnarsson átti eftir að starfa

mikið fyrir samtökin næstu fjögur árin. Auk þess að vera ritari stjórnar var hann um tíma framkvæmdastjóri þegar Kristján hætti störfum 1969. Gísli kom mikið að stjórnun samtakanna fram til 1972 og var auk þess ritstjóri Neytendablaðsins 1968–1972. Efnisval og efnistöð breyttust nokkuð með hans ritstjórn og töldu ýmsir sig merkja þar róttækni ritstjórans. Hann sendi okkrum tóninn, tortryggði auglýsingar almennt og gagnrýndi margar þeirra. Hann vildi banna sjónvarpsauglýsingar. En Gísli var góður ritstjóri. Blaðið var í mjög ódýru broti, kom út þrisvar á ári, var efnismikið og yfirleitt á léttum nótum. Það tók á nýjum málum, s.s. afborgunarskilmálum, og ritstjórinn vann viðamiklar kannanir og vandaðar úttektir á ýmsum vörutegundum.

ÞJÓÐSTJÓRNIN

Árið 1969 var stjórnin nánast orðin óstarfhæf sökum áhugaleysis og ágreinings. Alþýðuflokksmennirnir Kristján og Karl höfðu dregið úr virkri þátttöku sem og Hafsteinn og Jón Oddsson vildi hætta í stjórninni við fyrsta tækifæri. Þeir sem eftir sátu í stjórn samtakanna mynduðu nú nýja stjórn með þátttöku sjálfstæðismanna. Síðla hausts 1969 kaus aðalfundur nýja stjórn. Eftir sátu áfram frá fyrri stjórn þeir Gísli, Hjalti og Kristján. Hjalti hætti sem formaður. Óttar Yngvason, síðar forstjóri Útflutningsmiðstöðvarinnar, varð nú formaður samtakanna og gegndi því embætti til 1973. Hann var fulltrúi Alþýðuflokksins ásamt Kristjáni en Bjarni Helgason jarðeðlisfræðingur og Höskuldur Jónsson, síðar forstjóri ÁTVR, voru fulltrúar sjálfstæðismanna. Gísli var áfram ritari og ritstjóri og hafði með sér annan alþýðubandalagsmann, Hallveigu Thorlacius. Þeir Óttar, Gísli og Bjarni mynduðu nokkurs konar framkvæmdaráð þó að þeir Gísli og Bjarni kæmu mest að starfi og stefnumótun samtakanna á þessum árum. Var samstarf þeirra mjög gott þótt auðvitað væru þeir ekki alltaf sammála. Samtökin tóku því að rétta úr kútnum í árslok 1969, festa komst á stjórn þeirra og Morgunblaðið tók samtökin í sátt sem var mjög mikilvægt á þessum áhrifatímum dagblaðanna. Félagsmönnum samtakanna fjölgaði nú jafnt og þétt og voru komnir í 5000 manns árið 1972. Starf Bjarna var samtökunum að mörgu leyti mjög mikils virði. Hann var

ráðagóður og umburðalyndur. Hins vegar var hann ekki viðbúinn að mæta þeim erfiðleikum sem komu upp þegar átök urðu 1973 milli stjórnar og starfsmanna samtakanna. Frá því verður sagt í næsta tölublaði.

Ragnhildur Björg Guðjónsdóttir
skráði sögu Neytendasamtakanna